

ЛАЗЮК С.В., здобувач
(Національний університет «Юридична
академія України імені Ярослава Мудрого»)

УДК 347.73

СУДОВИЙ ЗБІР ЯК РІЗНОВИД ДЕРЖАВНОГО МИТА

Розглянуто історію формування та розвитку судового збору. Встановлено характерні риси вказаного збору як специфічного виду державного мита. Зазначено методики обчислення судового збору, проаналізовано нормативні акти, що регламентують правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти, розміри ставок та порядок сплати судового збору з моменту його становлення й дотепер.

Ключові слова: державне мито, судовий збір.

Рассмотрена история формирования и развития судебного сбора. Установлены характерные черты указанного сбора как специфического вида государственной пошлины. Указаны методики расчета судебного сбора, проанализированы нормативные акты, регламентирующие правовые основы взимания судебного сбора, плательщиков, объекты, размеры ставок и порядок уплаты судебного сбора с момента его становления и до сих пор.

Ключевые слова: государственная пошлина, судебный сбор.

The author examines the history of the formation and development of a court fee. Establish the characteristics specified collection as a specific type of state taxes. Specified methods of calculating court fees, analyzes regulations that govern the legal basis for collecting court fee payers, objects, the rates and the procedure for payment of court fees since its establishment till now.

Key words: state duty, court fee.

Судовий збір як окремий платіж було встановлено на території незалежної України тільки в 2011 р. Водночас судові мита й збори з паперів у справах, що проводяться в судах, установлювалися ще за часів радянської України, коли судові мита стягувалися у справах, розглянутих у порядку цивільного провадження судами – народними, губернськими, верховними й установами, наділеними судовими функціями (арбітражними комісіями й земельними комісіями). Місцевим радам надавалося право встановлювати надбавки до судового мита не більше 100% (крім справ, розглянутих у волосних земельних комісіях, земельне мито в яких цілком надходило на користь волосного бюджету) [1, с. 171]. Стягнення судових мит було встановлено Положенням про народний суд як з позовних прохань, так і зустрічних позовів, прохань третіх осіб і касаційних скарг. Розмір судового мита визначався судом при постанові рішення по суті справи в розмірі від 1% до 3% із ціни позову залежно від його суми.

Слід зазначити наявність у той час диференціації розміру судового мита від ціни позову. Існувала й методика обчислення, відповідно до якої ціна позову визначалася окремо по різних категоріях справ. Так, у позовах про стягнення грошових сум і про майно ціна позову дорівнювала такій сумі або вартості майна, що було предметом позову, яка визначалася позивачем; у позовах, що склалися з декількох самостійних позовних вимог, – загальній сумі всіх вимог; у позовах про припинення або продовження чинності орендного договору – сумі орендної плати за строк, що залишився, дії договору. При визначенні ціни позову про видачу утримання незалежним і непрацездатним батькам, дітям і подружжю мито обчислювалося виходячи із сукупного розміру платежів і видач за один рік, у позовах про безстрокові або довічних платежах і видачах – за три роки. У позовах про термінові видачі й платежі ціною позову була сукупність усіх платежів або видач.

Що стосується самої методики обчислення судового мита в той час, то слід звернути увагу на кілька принципових моментів. По-перше, у позовах, по яких оцінка була можлива в момент їх пред'явлення, судові мита стягувалися диференційовано залежно від ціни позову й органу. У судах при ціні позову від 10 до 50 крб. сплачувалося мито в розмірі 1% ціни, від 50 до 500 крб. – 2%, а при ціні позову понад 500 крб. – 3%. У вищих і місцевих арбітражних комісіях сплачувалося мито в розмірі 1%. В арбітражних комісіях при товарних біржах розмір мита становив половинний розмір платежу, внесеного в судах. При цьому ціна позову деклару-

валася самим позивачем.

Праобразом сучасного механізму обчислення обов'язкового платежу контролюючим органом можна назвати існуючий у той час порядок визначення ціни позову судом. У разі невідповідності зазначеної платником ціни позову дійсній вартості майна суд визначав ціну позову самостійно. У позовах, по яких оцінка представлялася складною в момент пред'явлення позову, розмір судового мита попередньо визначався судом, але не міг бути нижчим 10 крб., з подальшим стягненням суми мита, що залишилася, відповідно до ціни позову, визначеної судом при вирішенні справи. При зменшенні позовних вимог внесене мито не поверталось. При збільшенні позову забракла сума мита вносилася одночасно з висновком щодо збільшених вимог, причому від суду залежало, допустити відстрочку для державних установ чи ні [2, с. 173]. Таким чином, можна констатувати наявність специфічного порядку обчислення суми судового мита самим судом. Істотною відмінністю від механізму обчислення податків і зборів при цьому була відсутність штрафних санкцій за невірну розраховану ціну позову позивачем.

Об'єктом обкладання судовим митом у більшості випадків були факти подачі різноманітних документів. Наприклад, таке мито стягувалося з кожної первісної й зустрічної позовної заяви, а з касаційних скарг – у половинному розмірі.

Неодмінною особливістю саме судових мит була прив'язка не тільки до виду документа, що надавався заявником, але й до категорії розглянутої судом справи. За окремим колом справ існував окремий порядок обчислення й сплати судового мита, коли вони стягувалися на розсуд суду, але не більше 2 крб. До категорії таких справ відносилися справи особливого провадження по майну, що залишилося після померлих; внесенню до суду предметів зобов'язання; розірванню шлюбу; звільненню від військової служби за релігійними переконаннями; скаргам на дії нотаріусів. Заяви про видачу судового наказу у безперечних справах (по опротестованих векселях, нотаріальних актах, угодах про аліменти, розрахунковим книжкам по зарплаті) стягувалися в сумі 25% від мита.

Як зазначає В.О. Вишнівецька, в Інструкції для народних слідчих, затвердженій народним комісаром юстиції у 1919 р. у Житомирі, миту та іншим процесуальним витратам було присвячено главу 4 розділу III [3, с. 157]; у 1920 р. в Харкові було прийнято Положення про народний суд УСРР, до якого входив розділ “Про судові мито і судові витрати”; у 1921 р. набула чинності нова Інструкція для народних слідчих, де судовому миту теж присвячувалася окрема глава. Суттєво ситуація змінилася лише у 1922 р. з прийняттям Кримінально-процесуального кодексу Української Соціалістичної Радянської Республіки, згідно з главою VI якого судові мито у кримінальних справах не стягувалося. Ми погоджуємося з В.О. Вишнівецькою, що це був переломний момент для судового мита [3, с. 30-31].

На території Західної України судові мита регламентувалися розділом II книги X “Кошти судові” Кодексу кримінального провадження Республіки польської, тому що на цій території діяло польське право. Згідно з цим документом до них належали: оплата за проведення записів і витягів, оплата за внесення подань і заяв, оплата канцелярська, оплата за апеляцію і касацію та ін.

Разом із тим на території Західної України польське законодавство діяло до 1939 р, а з кінця 1920-х рр. на території України, яка перебувала у складі Росії, судові мито вже стягувалося на підставі Цивільного процесуального кодексу, Інструкції про порядок стягнення судового мита в судових закладах, земельних комісіях, арбітражних комісіях та нотаріальних конторах від 15 серпня 1927 р. та Постанови Ради Народних Комісарів СРСР від 6 березня 1929 р., відповідно до яких розмір судового мита залежав від спору, що розглядався в суді, і визначався у твердій грошовій сумі чи у відсотках. У твердій сумі в 1 крб. мито встановлювалося для земельних спорів, з позовів про розділи дворів, із зустрічних позовів і в інших випадках. Відсоткова ставка судового мита застосовувалася з майнової частини земельних позовів та з орендних спорів за такою системою: за умови ціни позову з 10 до 50 крб. – стягувався 1%, з 50 до 500 крб. – 2%, понад 500 крб. – 3%. Від сплати судового мита звільнялися державні установи та підприємства, профспілки, трудящі, що були визнані незаможними, червоноармійці та їхні родини, селяни, що мали дохід від свого господарства в межах неоподаткованого сільськогосподарським податком мінімуму. До 1930 р. мито сплачувалися виключно грошима, марки було скасовано, а кошти, одержані від цього мита, надходили до місцевих бюджетів.

Справляння судового збору в Україні регулюється Законом «Про судовий збір», яким визначено правові засади такого справляння, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору [4]. Законодавець під судовим збором розуміє збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат. Таке трактування судового збору викликає одне принципове питання – яким чином категорія «збір», що застосовується до цього платежу, кореспондується із категорією «збір», визначеною у ст. 6 Податкового кодексу України. Спробуємо проаналізувати це питання.

Законодавець у Податковому кодексі не диференціює поняття збору, плати та внеску. Для цих трьох різновидів загальнообов'язкових платежів закріплено лише одне визначення у ст. 6 Кодексу: «...збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій...» [5]. Якщо сутність таких ознак збору, як обов'язковість, надходження до відповідного бюджету, не викликають особливих питань, то отримання платниками збору спеціальної вигоди від його сплати представляється сумнівною.

Стосовно судового збору критерій «отримання спеціальної вигоди» породжує більше питань, ніж надає відповідей. І справді, якою є вигода для платника судового збору при винесенні рішення, в якому його вимоги не задоволено? В цьому разі сплату судового збору ні в якому разі не можна вважати підставою для отримання будь-якої вигоди. Більше того, у разі доведення своєї правоти позивачем, який сплатив судовий збір, частіше за все обов'язок з його відшкодування покладається на протилежну сторону судового процесу. Отже, в цьому випадку сплата судового збору теж не несе спеціальної вигоди – він просто перекладається на другу сторону процесу.

Метою судового збору є, перш за все, забезпечення діяльності судової влади. Дійсно, судове провадження потребує значних матеріальних ресурсів, джерелом яких є кошти державного бюджету України і кошти осіб, які беруть участь у справі. З державного бюджету фінансується матеріально-технічне забезпечення суддів, оплата праці суддів, допоміжного персоналу та інші видатки, пов'язані із забезпеченням діяльності кожного суду як такого. Витрати, що виникають у зв'язку із провадженням по конкретній справі, несуть сторони та інші особи, які беруть участь у справі. Всі ці витрати за своєю суттю є судовими. Отже, судові витрати – це фактичні грошові витрати, які несуть особи, які беруть участь у справі, та інші учасники процесу у зв'язку із зверненням до суду та розглядом справи в суді.

Судовий збір є цільовим загальнообов'язковим платежем, за рахунок якого в подальшому покриваються судові витрати. При цьому слід диференціювати підходи до визначення конструкції «судові витрати» в публічно-правовому сенсі та в розумінні судових органів. Останні розглядають судові витрати як родові поняття, що включає два види витрат: судовий збір та витрати, пов'язані з розглядом справи. З точки зору фінансового права судовий збір – це загальнообов'язковий платіж, який має свій механізм з чітко окресленими елементами (платник, об'єкт, ставка, пільги, порядок сплати тощо). Більше того, конструкція судового збору виокремилась із державного мита, що дозволяє стверджувати якщо не про однакову, то однозначно про схожу правову природу цих двох платежів.

Список використаної літератури:

1. Гензель П.П. Налоговое законодательство СССР. – М., 1927.
2. Постников Г.В. Законодательство о налогах в промышленности : в 4-х ч. – Ч. IV: Местные налоги и государственные сборы. – М., 1994.
3. Правове регулювання державного мита : монографія / В.О. Вишнівецька. – Донецьк, 2006.
4. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – Ст. 2349.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // ВВР України. – 2011. – № 13-17. – Ст. 112.

Надійшла до редакції 24.12.2012

